

lehet nevezni, de nemsokára helyszükével is kell számolnia.

A kerületben most folynak a nagy építkezések, s ezek befejeztével a lakosság száma néhány éven belül 100 000 fölé emelkedik. Ha csak a mai országos olvasói átlagot számítjuk, legalább 15 000 olvasót kell a kerületben könyvtári szolgáltatásokkal ellátni. Ekkora tömeg fogadására a Pataky István téri könyvtár már nem igen vállalkozhat, ha csak nem akar igényességéről lemondani. A legszereényebb magyar norma (1000 lakosra 36 m²) alkalmazásával 3600 m² könyvtári alapterületre volna szüksége a kerületnek. A korszerű ellátás megoldását a jelek szerint nem a könyvtár bővítése, ha-

nem három, 6—700 m² alapterületű fiókkönyvtár építése jelenti. Ez nem valami „könyvtárosi mohóság”, hanem az ország mai állapotának megfelelő valóság (1000 lakosra Szombathelyen 47, Kaposvárott 46, Egerben 49, Miskolcon 42, Győrben 47, Nyíregyházán 51, Dunaujvárosban 69 négyzetméter könyvtári alapterület jut).

A legfőbb tanulság, hogy bármennyire örülünk is annak, hogy Budapesten megtörtént a léptékváltás, és hogy van már Budapestnek legalább egy kerülete, ahol a 8,2 százalékosra zsugorodott olvasói átlag helyett már a 12 százalékot is meghaladót találunk, a mai országos színvonal eléréséhez még így is, itt is igen sok a tennivaló.

Bereczky László—Sallai István

Mozgókönyvtár — de csak újat

Az első vidéki mozgókönyvtár négy éve

1974. április 8-án első alkalommal kölcsönözhettek az olvasók a Pécsi Városi Könyvtár mozgókönyvtárának állományából. Az ország második, Pécs és a vidék első bibliobusza indult el nehézségekkel alaposan „kikövezett” újtárra ezen a napon. Részletes ismertetést, leírást a könyvtárbusz elkészítéséről, munkájának kezdetéről a Könyvtáros 1974/6. és 1975/2. számában olvashattunk. Néhány adat ezekből a cikkekből:

1974. április 2-án a 12. sz. Volán Vállalat átadta a Pécsi Városi könyvtárnak ajándékként, egy Ikarus 620-as járműből átalakított bibliobuszt. Mint Gerő Gyula írta a Könyvtáros 1974/6. számában: „... az ország egyik leggyorsabban elkészített könyvtári létesítménye [kiemelés G. GY.-től] született meg Pécsen. Az alig öthónapos építési idő azonban nem kelti a kapkodó munka, a hevenyészett megoldások látszatát. A ... bibliobusz külsőre teljesen újnak tűnik a szemlélő előtt, s berendezése is elegáns.” Értéke az átadás időpontjában 450 ezer forint volt. 2300 kötetet lehet benne elhelyezni. A polcok kiszerezhetők, két oldalon a busz hosszengelyére merőlegesen helyezkednek el, közöttük azonban jó a közlekedési lehetőség. Rádió és magnetofon használható benne, fűtése, világítása 220 V-os váltakozó/áramú hálózatról működtethető.

Indításkor hét kölcsönzőhelyen állt meg. 1975-ben két új megállót alakítottak ki. Azóta ez a kilenc kölcsönzőhely nem változott.

Milyen eredményekről számolhatunk

be, áttekintve a busz négyéves működését?

Kitűnő kezdet után visszaesés

Kellemes meglepetést szereztek a kezdeti időszak adatai: 1974. szeptember 30-án, féléves működés után már 738 olvasója volt a mozgókönyvtárnak. Ez szép eredmény, azt lehetne himni, hogy az olvasók száma a továbbiakban is ilyen gyorsan nőtt. Az 1974. december 31-i adatból azonban már látszik, hogy megtorpant a fejlődés: az utolsó negyedévben mindössze 125 fővel — csak 863-ra — növekedett az olvasótábor (év végére 1000 olvasót terveztek). Azután 1975-től kezdve — nem lehet rá jobb szót találni — látványos zuhanás következett az olvasók számában: 1977-ben egész évben félannyian sem — csupán 325-en — iratkoztak be, mint 1974. április 8-tól 1974. szeptember 30-ig.

Az adatokból kiderül az is, hogy kezdetben a fiatal olvasók többségben voltak, később megfordult az arányuk.

A busz elsődleges feladata a peremrészek munkásolvasóinak ellátása lett volna, azonban az olvasók számával együtt csökkent a munkásolvasók száma is, s az arányuk sem volt megfelelő, 1977 végén az összes beiratkozottak mindössze 22 százalékát alkották.

A látogatók száma két évig még emelkedett, azután alaposan csökkent, akár csak az olvasóké: 1977-ben még az 1974 első félévi eredményt sem éri el. (1974

szeptember: 2387; 1976. dec. 31-én 5165; 1977. dec. 31-én 2062.)

A kölcsönzött kötetek számának alakulása is hírt ad a forgalom csökkenéséről, továbbá arról is, hogy mostanára a fiatalok a többségből kisebbséggé váltak. (Az 1974-es 12 876 kötetes forgalom 1976-ra 14 044-re emelkedett, majd 1977-ben 10 351-re zuhant, miközben a fiatalok „részesedése” napjainkra 50 százalék alá süllyedt.)

S most lássuk az okokat.

Amikor a busz már a szerelőcsarnokban készült, a könyvtár vezetői felmérték a helyzetet: először is kell 10 ezer kötet könyv a raktárba, 2300 kötet a buszba. Minimálisan valóban ennyire lett volna szükség. Úgy látszott, hogy meg is lesz — a megszűnt könyvtárak anyagából —, de 1974 végére kiderült: 7261 használható könyvet lehet csak összegyűjteni — a megszüntetett fiókok nagyon rongyos könyveinek nem adható hely az „új” buszban. Az első tervpont dugába dőlt. 1000—1200 olvasóra (ezt a létszámot tervezték) 7200 könyv jutott.

Tervezték azt is, hogy évente 60 000 Ft lesz a beszerzési keret — ez is terv maradt, bár ez az összeg sem lett volna sok. Képzelnék csak el, a bibliobusznak hat megszűnt könyvtár helyett kellett dolgoznia! Így már kevésbé nagy az összeg. A hiba ott volt, hogy a 60 000 Ft sehogyan sem került elő. Nem is kerülhetett, hiszen a megszüntetett hat kis fiókkönyvtár évi összes könyvvásárlási kerete 20 000 Ft-ot sem tett ki! Következésképpen: 1975-ben 541 kötetet (kb. 18 000 Ft) 1976-ban 766 kötetet (szintén kb. 18 000 Ft); a beszerzés összege nem nőtt meg, de egy megszűnt könyvtár anyagából is kapott a bibliobuszt, 1977-ben 520 kötetet (kb. 18 000 Ft); de mert a régi állományból 288 kötetet selejtezett a központ, csak 232-vel nőtt az állomány) tudott venni a könyvtár a buszra. Az 1978-ban rendelkezésre álló 114 új kötet még nem számítható pontos előrejelzésnek, mivel a Könyvtárellátó év elején kevesebbet szállított. Kb. 520 kötetes gyarapodásra lehet számítani ebben az évben is. A felhasznált összeg a tervezett évi vásárlási keret felét sem éri el. A rossz ellátás nem a könyvtár hibájának róható fel, mert jobbra nincs pénze. A fenntartó nem tud nagyobb összeget adni, ugyanis jelenleg a hálózat eddigi legnagyobb beruházásához gyűjt és ad pénzt: jövőre elkészül a város legnagyobb szabadpolcos könyvtára egy műemlékjellegű épületben. Ez minden támogatást megérdemlő vállalkozás — el is visz minden lehetséges pénzösszeget. Így az adott keretek között a mozgókönyvtár éppen csak létezik, hiszen az 500 kötetes évi gyarapodást figyelembe véve a 9 kölcsönzőhely mindegyikére

A pécsi bibliobusz az indulás idején. (MTI Fotó — Bajkor József felvétele)

csupán 55 új könyv jut évente. Vajon nem a busz előtti állapot reprodukálása ez? De az, csak még mozog is! Ráadásul úgy érezzük, hogy sem a fenntartó, sem a működtető nem hibáztatható a kialakult helyzetért. Egy adatot még: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár első mozgókönyvtára 1974-ben 95 830 Ft-ot költött könyvre. A Pécsi Városi Könyvtár egész évi beszerzési kerete ebben az évben kb. 200 ezer forintot tett ki. A pesti bibliobusz kezdő állománya — 15 120 kötet — 1973. február 6-tól 1976 januárjáig megduplázódott.

Nem jön a busz — elmarad az olvasó

Azt hiszem, a működés adatainak a legizgalmasabb és „legdrágább” rovatához értünk: a nyitvatartási napokhoz. Számítva a rendes évi és tanulmányi szabadságokat, az ünnep- és vasárnapok által kieső időt, kb. 240 napon kellene kölcsönöznie évente a mozgókönyvtárnak, vagyis havonta húsz napon. Az egyes számú pesti mozgókönyvtár 1975-ben 232 napon kölcsönzött, abban az évben, amelyben műszaki vizsgára készítettek elő. Tehát az évi 240 kölcsönzési nap nem túlzott kívánság. Ha ezt tekintetbe vesszük, a pécsi mozgókönyvtár kieső napjainak száma az első évben még nem nagy. Kilenc hónap alatt 180 napon kellett volna kölcsönöznie, s 169 napon kölcsönzött is. A kiesés abból adódik, hogy a busz csak április 8-án indult, tehát nem teljes kilenc hónapról van szó. A második évben már 20 nap — egy teljes munkahónap — hiányzik. A harmadikban 27,

a negyedikben 48 nap maradt ki a kölcsönzésből, elsősorban a busz javítása miatt.

48 kölcsönzési napot büntetlenül nem lehet kihagyni: az olvasó, aki hiába vár a buszra, elveszti bizalmát. A busz nem jön — az olvasó sem jön. Csak egy megoldás létezik: *új busz kell, nem felújított, s nem is egy, hanem kettő.* Meggyőződésünk, hogy a kérdés kulcsa itt rejlik. A felújított Ikarus 620-ashoz nem lehet pótalkatrészt kapni, mert régi konstrukció. Éppen ezért a készítő brigádok nem is vállalják a javítást. Az új típusok alkatrész-ellátása legalább tíz évre szavatolt lenne, a Volán mindenféle javításukat vállalná. Két busz pedig azért kell, hogy az egyik esetleges kiesése esetén a másik pótolni tudja a kimaradást (természetesen nem csupán „ácsorgó” tartalék lenne, erről még szólnuk). Persze ez nagyon drága dolog, de képzeljük el a MÁV-ot: egy mozdonya lenne csak, s ha az rossz, nem menne a vonat. Persze — mondhatják — a vonatnak mennie kell, de ha a busz nem megy, nem történik semmi baj. Valóban — semmi baj nem történik, de akkor minek van?

S ha már sikerült — akár új — bibliobuszt szerezni, annak a fenntartása sem olcsó dolog: üzemanyag, alkatrész-ellátás, szerviz, garázsdíj stb. mind-mind egy fiókkönyvtár fenntartásának összegére rúg. Ez azonban nem elviselhetetlen terhelés: csak egyszer kell előteremteni, azután folyamatosan, költségvetésben megtervezni a fenntartást. Persze minél öregebb a busz, annál többet évente.

Végül nézzük a működés utolsó rovatát, ez is szolgál meglepetéssel és tapasztalattal. 1974. december 31-ig két könyvtáros és a gépkocsivezető járt a busszal. A személyi költségvetés akkor 94 080 Ft volt egy évre. (Ehhez még 15 ezer Ft járt az SZTK, étkezési költség, munkaruha stb. címén.) Ez megfelelő összegnek tűnik. Azonban 1975-ben már csak egy könyvtáros maradt a buszon — de az legalább egy évig, huzamosan. Ám, ha szabadságra ment, helyettesítése már nagy gondot okozott, a gépkocsivezető helyettesítése pedig megoldhatatlan volt. 1976—1977-ben egy-egy könyvtárosa volt a bibliobusznak, de nem egyazon személy, hanem a két év alatt váltották egymást. Aki foglalkozott olvasószolgálattal, tudja, mit jelent ez: a könyvtáros nem ismerheti meg az olvasót, az olvasó a könyvtárost. 1977 nyarán úgy határoztunk, hogy a busz könyvtáros nélkül marad: az arra alkalmásnak ítélt gépkocsivezető látja el a kölcsönzést is. A tervezett bérből (90 000 Ft) 45 ezer lett — ennyit tudunk előteremteni. Ez az összeg legfeljebb a gépkocsivezető megemelt fizetésére elég. Ezért is, meg azért is, mert

ha gépkocsivezető nincs, hiába van könyvtáros, az egyszemélyes könyvtár mellett döntöttünk. Abban az esetben, ha volna elég pénz, akkor is nehéz lenne olyan könyvtárost szerezni, aki nyáron vállalja a 40 fokos meleget, télen pedig a hideget, mert a fűtés — minden előzetes várakozás ellenére — nincs megoldva, a szellőzés pedig soha nem is volt. S akkor nem is szoltunk még a kedvezőtlen munkaidő-beosztásról: a bibliobusz könyvtárosa minden kölcsönzési napon este 19 óráig dolgozna. (Persze, ha két könyvtáros fizetésére van pénz — no meg két gépkocsivezetőre is —, már egyszerűbb a helyzet.)

Most már összegezhetjük tapasztalatainkat, mert minden lehetséges statisztikát tanulmányoztunk. A Pécsi Városi Könyvtár mozgókönyvtára merész vállalkozás és dicséretes társadalmi összefogás eredményeként jött létre. Meg kell állapítani azonban, hogy a könyvtár akkori vezetői, de a felettes hatóságok sem tudták pontosan felmérni, milyen feladatokat kell még megoldani az elkövetkező időkben. Ez — figyelembe véve, hogy Pécs ettől az országot második bibliobusza lépett munkába — talán nem is nagyon meglepő. Könyvtárbuszunkat ilyen körülmények között is fenntartjuk, hiszen még így is hasznos, jó szolgálatokat tesz, s megszűntetése a régi állapotot hozná vissza. Bizunk abban is, hogy az új központi könyvtár elkészülte után új bibliobuszt kapunk.

Hogy ne ismétlődjék meg a pécsi kudarca

Azért, hogy az új mozgókönyvtár tulajdonosokat hasonló buktatóktól megóvjuk, a következő javaslatokat tesszük:

Csakis új gyártmányt érdemes könyvtári célra átalakítani, hogy az alkatrész-ellátás zavartalan legyen. Továbbá két buszra van szükség ahhoz, hogy kiesés ne legyen a kölcsönzésben, valamint azért, mert ügyes szervezéssel meg lehet oldani, hogy a második busz se csak helyettesítsen, hanem önállóan is kölcsönözzön.

Minden buszhoz két könyvtáros kell, lehetőleg férfi, hogy este is vállalhassa a munkát. Kell azonkívül kitűnő tápraktár raktárossal, hogy a könyvek cseréje ne legyen késedelmes. Az évi könyvbeszerzési keret — egy busz esetében — ne legyen kevesebb 60—70 ezer Ft-nál. A kezdő állomány ne legyen kevesebb 15 ezer kötetesnél.

A könyveket több példányban kell beszerezni (Pécsnél különösen a 14 év alatti olvasók számának csökkenésében játszott szerepet az egy-egy példányos beszerzés). Gondolni kell arra is, hogy legyenek olyan polcok, amelyekben 25—26 cm magas könyvek is elférnek. A gyerekek na-

gyon sok meséskönyvet nem láthattak amiatt, mert a polcokra — a különleges könyvszorító berendezés miatt — csak 21 cm-es könyveket lehet felrakni.

Egy busz 9—10 állomásnál többet ne vállaljon. Az állomásokon 3—4 óra az ideális várakozási idő. A kölcsönzökhelyeket — a tanács szakembereivel együttműködve — jól kell megválasztani, hogy azok valóban a szükséges helyen legyenek, s jól meg lehessen közelíteni őket a busszal is.

A felújított busz szerepe csak az lehet, hogy népszerűsítse a mozgókönyvtár gondolatát, és híveket szerezzen a fenntartók körében a rendszer elterjesztésére, teljes kiépítésére.

Az elhasználódással arányosan emelni kell a buszfenntartás költségeit, és lehetőleg szerződést kell kötni valamelyik szerelő vállalattal, amelyik a javítást gyorsan, rövid határidőre vállalja.

Úgy kell megoldani a fűtést, hogy télen se az olvasók, se a könyvtárosok ne fázzanak. Ehhez minden megállónál csatlakozó kell a 220 V-os hálózathoz. Hetente egy szerviznapot is szükséges tartani.

*

A felsorolt követelmények szerintünk az alapot képezik a jó mozgókönyvtár működéséhez. Ezekből semmit nem szabad engedniük a bibliobuszt használóknak, fenntartóknak. Amint látható, a könyvtáros a mozgókönyvtárral szemben nagy igényeket támaszt. A társadalom sem vár azonban keveset tőle: azt kívánja, hogy korszerű, gyors, pontos szolgáltatást nyújtson, amit csak a felsoroltak alapján lehet elérni. Bizonyítják a pécsi bibliobusz négy év alatt gyűjtött — sajnos — kedvezőtlen tapasztalatai. Ismétlem: a bibliobusz hasznos ellátási forma, és kell is, de pénzigényes, és csak akkor hálás, ha különös figyelemmel foglalkoznak vele.

Végezetül, kommentár nélkül, két idézetet ajánlanék az érdekeltek figyelmé-

be. Az egyik a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* c. folyóirat 1976/4. számának 750. közleményéből való:

„Suhl megyében (NDK) a könyvtári teljesítmények elmaradtak az országos átlagtól... A lemaradás okát abban találták meg, hogy a szolgálati helyek határfoka nem kielégítő. Ezért mozgókönyvtárak létesítését határozták el. A hagyományos bibliobuszok esetén a motor túlságosan nagy eszközököt okoz, ezért gyors helyváltoztatással szokták megszervezni a jó kihasználást. Ez viszont elmentmond az olvasói igények kielégítésére való törekvésnek: az olvasók többnyire akkor nem szabadok, amikor éppen ott jár a busz. Ezért Suhlban úgy határoztak, hogy a mozgókönyvtárat hosszabb ideig állomásoztatják az egyes helyeken, viszont a megoldás gazdaságossága érdekében motor nélküli — vontatható — járművet szerkesztenek. Ennek továbbításáról az üzemeltetésre szerződő helyi tanácsok gondoskodjanak, saját vontatógép-parkjuk segítségével. A mozgókönyvtár alapja egy 8×2,4 m alapterületű lakókocsi, mely teljes berendezéssel, felszereléssel ... 27 ezer márkába (hozzávetőleg 135 ezer Ft-ba) kerül. Állománya 2600 kötet könyv... Ezzel a módszerrel háromszorosra emelték a kölcsönzési forgalmat az állandó könyvtárak forgalmához viszonyítva.”

A másik idézetet ugyancsak a KDSZ-ből választottam (1976/3. sz., 464. közlemény):

„... A mozgó ellátás nem szükségképpen alacsonyabb rendű, feltéve, hogy nincs túlterhelve, vagyis van elegendő jármű, s a mozgókönyvtárat feltöltő könyvtár illetékes részlege gyorsan és lelkiismeretesen dolgozik.” (Az NSZK-beli állami könyvtári központok szakmai tanácskozásának — 1975. szeptember 20.—október 2. anyagából.)

Pintér László

Kitüntetések

Az Elnöki Tanács KONDOR ISTVÁNNÉNAK, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályvezetőjének, minisztériumi főtanácsosnak, nyugállományba vonulása alkalmából, a közművelődési könyvtári hálózat kialakítása érdekében kifejtett eredményes munkássága elismeréséül; SÁNDOR LÁSZLÓNAK, az Állami Gorkij Könyvtár igazgatójának, nyugállományba vonulása alkalmából, több évtizedes munkásságalmi és kulturális tevékenységének elismeréséül

a SZOCIALISTA MAGYARORSZÁGÉRT ÉRDEMRENDET
adományozta.

A kitüntetések Pozsgay Imre kulturális miniszter adta át június 27-én Kondor Istvánnénak, június 28-án pedig Sándor Lászlónak.